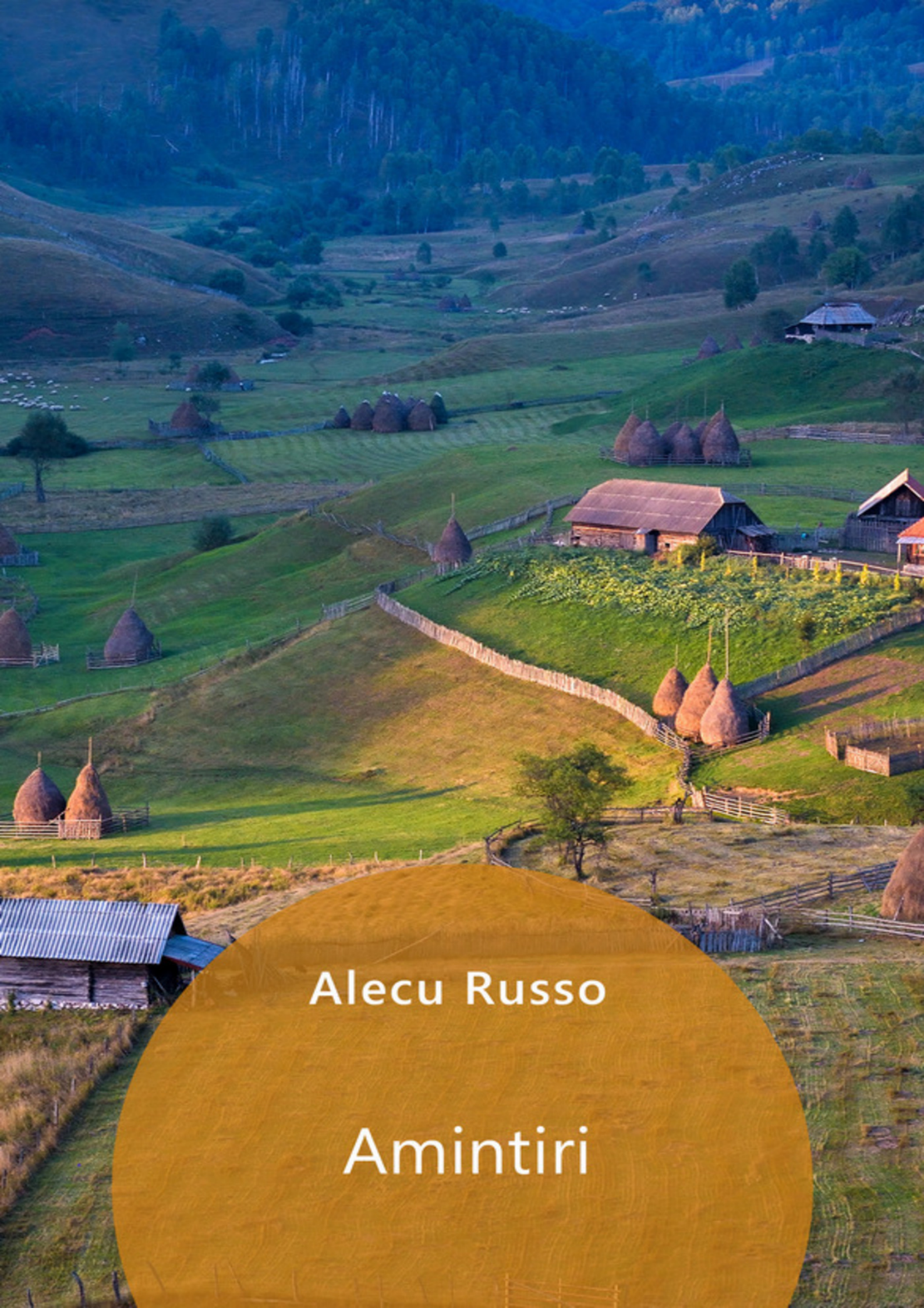
Alecu Russo
Amintiri

Amintiri

Alecu Russo

Editura Bestseller

Imagine: Photosebia/Shutterstock.com

bestseller

Carte electronică publicată cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe – Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni.

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
DEPARTAMENTUL POLITICI PENTRU RELAȚIA CU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

I

De ce oare cu cât ceasurile, zilele și anii se înmulțesc asupra lui, cu atâta mai mult omul se uită în urma sa, și din căutătură în căutătură se oprește cu plăcere la cele mai depărtate aduceri-aminte, aducerile-aminte ale tinereții și ale copilăriei? Nu-i soarele frumos și astăzi? păsăruicile nu cântă tot aceleași cântece voioase sau jalnice? frunzele nu au același freamăt? pădurile nu înverzesc ca odinioară? florile nu au același miros, câmpiile, dulcile priveliști duioase ce aveau? mișcarea vietăților alinitu-s-a? Nu; dar nici un soare nu lucește frumos, nici o floricică nu are dulce miros, nici un fluier pe coasta dealurilor nu răzbate, nimica în lumea de față nu are asemănare cu florile și cu soarele zilelor văzute prin aducerea-aminte. Vântul ce bătea atunce, lacrimile ce se vărsa se uit; din zilele trecute a rămas în închipuire un soare de-a pururе cu raze strălucitoare și un miros nește. Are dreptate aducerea-aminte: nimică nu poate fi pentru om mai frumos decât trecutul, căci trecutul e tinerețea și tinerețea este fericire!... fericire de a crede în toată pasărea ce zboară, fericire de a crede în frumosul și în bunul, fericire de a nu se îndoi de cinste și de multe, fericire de a nu gândi la nimica, de a nu ști ce este viața și ce neagră prăpastie este sufletul omului... Când se întoarce gândul spre zilele tinereții, inima stă nehotărâtă, ce va povesti deodată: bătaia ei dintâi simțită, îmbătătoarele șoapte, primblarea încântătoare umăr la umăr printre florile ce nu se zăreau și în acele minute, dar care acum răsar și împodobesc suvenirul, voiniciile ce își făgăduia, patriotismul înflăcărat, visul măririlor, căpătate prin osteneală, vrednicie și fapte mari, binefacerile ce se pregăteau a revărsa

pe lume, ca un soare luminos și roditor? — lucruri ce se schimbă toate încet în cevași cu totul dimpotrivă; la unii, bătaia lui Dumnezeu!... nici nălucirea visurilor acelora nu mai este!

Din multele dulci ochiri ale tinereții și ale copilăriei două s-au tipărit în inima mea, verzi și vioaie, crescând iarăși, an câte an, ca mlădițele copacilor; primăvara mi le aduce, pe când dă frunza, pe când fluturii încep a se juca, când trandafirii îmbobociți se deschid, când soarele încă dezmiardă și nu arde, când de pe porumbei pică ninsoarea, mirositoare. Una din ele, zâmbind în cerul trecutului, cine nu o știe? cine nu a avut optsprezece ani, cine nu s-a uitat la lună și nu a vorbit cu stelele?... A doua aducere-aminte ce iarăși, ca toate aducerile-aminte, dulce lucește între flori și raze aurite, este un sat frumos, răschirat între grădini și copaci pe o vale a codrilor Bâcului, cu un păr mare în mijloc. De sunt mulți ce nu știu poate de codrii Bâcului (căci de lungă vreme nu se mai vorbește în Moldova de ei!) și mai mulți vor fi care nu știu ce însemnează părul din mijlocul satului. Codrii erau odată așezare de apărare ca plăiești munților, salbă de zmarand a Basarabiei, precum Basarabia este cuibul răscoalelor din țară, moșia celor Novaci de răul cărora urdiile tătărești nu se puteau înturna în Bugeag cu prada din Țara Leșească și cuibul voinicilor din cântecele vechi. Codrenii erau mândri și nu purtau numele nănașilor lor. Cântecul zice:

S-a aflat la Movilău,
De Codreanul cela rău!...

Părul din mijlocul satului era odinioară: când divanul unde sfătuia satul, când locul unde poposea vionicelul străin, până a nu-și găsi gazdă, când locul jocurilor ale băieților, când spitalul unde zăceau bolnavii nevindecați, părăsiți în sărăcia lor de toți și de neamuri! Balada lui Donciu spune:

Sub cel păr mare din sat,
Zace Donciu într-un pat;

Și de mult zace, măi frate:
Nouă ani și jumătate,
Și nouă zile de vară,
Și nouă de primăvară;
Pe de-o parte carnea-i cade,
Pe de-o parte viermi îl roade.
Neamurile l-au uitat,
Toată lumea l-a lăsat!
Numai soră-sa Stăncuța,
Numai soră-sa, drăguța,
Nici l-a uitat, nici lăsat,
Nouă ani că l-a cătat,
Pernele că i-a mutat,
Când la umbră, când la soare,
Când la cap, când la picioare,
Când la dalbe brățișoare.

De ce vorbesc de păprul satului? Vântul primăverii a bătut; peste dealuri, peste văi, peste ani, dorul leagănului mă ajunge; spre codru mi se întorc ochii, și zăresc umbra părului copilăriei mele, care își întinde ramurile ca niște brațe ce își scutură florile pe inima mea ca o ploiță răcoroasă. Părul cu locul bătut împrejur de vitele satului lui ce singure astăzi mai țin divan; curtea boierească, opcină strămoșească ce nu se mai află, albind pe troscotul verde al ogrăzii mari și întinse; livada din dosul curții, biserica cu țintirimul pestrit de iarbă lungă, de sulcină aurită și de cruci negre; cumpăna fântânii de la poartă, aninată de răchita crengoasă; toate trec dinaintea mea, vii și în mișcare... Iată pădurea unde alungam mierle, cireșul sălbatic unde mă băteam cu țărănașii; iată colo, colo în depărtare, în zarea luncii, pe deasupra pârleazului, țiganca cu desagii, o stahie uscată, prietenă cu mama pădurii, ce vine să ieie băieții, umbre ce mă fac să răsar și acum, deși îmi râd încet și cu iubire.

Cât de dulci sunt amintirile bătăilor de inimă, cât de învăpăioase sărutările tinereții înflorite... însă nu desfătează inima, nu descântă durerile lumii, nu mângâie de înșelăciunile vieții ca dulcele soare al copilăriei, alinit prin depărtare, ca soarele ce se vede prin o ceață subțire. Dar serile satului meu, când luna se ridica asupra părului, și cumpăna fântânii se părea un cocostârc cu pliscul întins... ce seri senine! Într-amurg se apropiau cârdurile, aducând miroasele câmpurilor cu ele, turmele de oi zbierând cu ciobanii fluierând; focurile se aprindeau dinaintea caselor; fumul stuhului se împrăștia în văzduh cu mirosul teilor ce venea de la pădure; moșnegii spuneau de turci și de tătari, de moșul Adam cu barba până în brâu, ce ținea plăghiile pe genunchi, de Ileana Cosânzeana, de frații din lună, de lupte și de năvăliri: vedeam în lună chip de om rănit, culcat pe un pat frumos de scoarțe și de lăicere, și sângele bolborosind îi pica alături în cuibăr spart; iar pe fratele ucigaș, osândit din porunca lui Dumnezeu, până se va umplea cuibărul, a bea sângele nevinovat ce nu încetează a curge de la începutul lumii... Auzeam picătura sângelui; zăream frații amândoi, unul lungit, al doilea cu capul plecat și cu părul zburlit. De atuncea nu m-am uitat la lună vreodtă fără a-i vedea. Bătrânii spuneau de aceste, fetele și flăcăii vorbeau de Măriuca... Măriuca! șasesprezece ani, față de trandafir și de spumă de lapte, ohi de mură, cămășuică de omăt cu altițioare subțiri, ca o creastă de rândunică, și inimă de lăcrimioară; mult iubită, mult sărutată de un nufăr frumos de pe iaz; ea era drăguliță tot satului... dar nuferii sunt înșelători ca unda mirătoare în care se nasc! Al nostru se duce la moscălie cu făgadă de întoarcere; lăcrimioara se veștezi... părinții o alungară... Un an, doi, trei ani, de sub părul satului, Măriuca se uita la drumul mare bătut de ochii ei; drumul aducea numai dorul; într-o zi, Măriuca clăti din cap ca o frunzuliță vântuită, se culcă la piciorul

părului, cu ochii la drum, și adormi pentru totdeauna!...

II

Pe lângă umbra Măriucăi, pe lângă vântul ce bate prin păr, pe lângă chipurile trecutului ce se învârtesc în ochi-mi și în inima mea, deasupra satului aud ridicându-se un huiet; alte huiete răspund și clocotesc pe dealuri și prin văi; huiete vesele de fete și flăcăi ce vin cu flori și cu cordele; zi-întâi mai a sosit în sat și bate la toate ușile, la bordeie, la case și la curte; ziua armindinei în care pelinului se dă cep!... De aș fi avut noroc să fiu și eu din cei învățați ce scriu în limbă frumoasă, de nu aș fi simțit în cutreieratul lumii că cea mai mare nevoie a omului este de a fi auzit când strigă, de a fi ascultat când cere, de a putea plânge când îl doare, de a vorbi, de a se mângâia și a-și aduce aminte în dulcea limbă a mamei, în dulcea limbă a poveștilor, care au întipărit icoane drăgălașe și poetice în închipuirea copilăriei, aș fi putut spune că povestea din lună: e tonnella Danaidelor, tradițiune ovidică, augmentată de tradițiunea ebraică a rezbelului fratricid, Capitul al IV--lea din Opera prima a celebrului Moze, reformatorul și legislatorul inspirat al evreilor; v-aș spune iarăși că serbarea zilei întâi mai se leagă de sărbătoarea unei zâne a câmpiilor latine, de pe vremea strămoșilor noștri romani și a străunchiului nostru, bunul Evandru, care Evandru era un fel de papură vodă latin; v-aș spune cum se jertfeau pe altare în acea zi mieii fără pată, fruntea turmelor! junci albe, mândria imașelor! și cum se dăruiau zânei colive de miere și de făină, de trei ori cernută, de grâu spălat; dar nu sunt învățat și spun în limba ce am dobândit odată cu lumina, odată cu auzul, odată cu vederea soarelui, a codrilor, a câmpiilor și a florilor; câtă trudă, câtă vreme pune omul a învăța limba neamurilor străine! dar acea străină nu-i

vorbește de țară, nici de părinți, nici de frații ca brazii, nici de surorile ca florile, nici de primăvara cu verdeața ei și cu turmele de oi cu ciobanii în capul turmelor, lăsându-se pe guri de rai, nici de plugurile cu șase boi, nici de copilițe bălaie și fete de împărați, cum vorbește limba ce o învață și o suge omul cu laptele vieții!

În acea zi dar, părul satului păzea numai el casele; câți flăcăi, câte fete mari și codane, toți și toate se împodobeau cu flori și cordelușe, care la pălărie, care la codițe. Cu lilieci în mâini, cu garoafe pe cap, cu busuioc verde în sân, fetele și flăcăii păreau flori mișcătoare; de cu seară fetele se lau, flăcăii se pieptănau; iar în zori de zi, când se deschid lăcrimioarele, viorelele și toporașii se scutură de roua nopții, văile se umpleau cu chiote; codrii clocoteau de pocnete de frunze, de hohote, de cimpoaie; telingile răsunau în toate părțile de doine; mese numeroase se întindeau pe sub copaci.

Curțile boierești, locuite pe atuncea iarna și vara, se găteau, se pospăiau, se înălbeau la apropierea zilelor mari ca și casele sătești; sărbătoarea se primea cu aceeași bucurie de boier și de țăran, fiind uniți în credință, în limbă și în obiceiuri: strigoii, stihiile urzitoare de rele, naiba, năbădaica și urletul câinilor noaptea îi umpleau de spaimă deopotrivă pe amândoi. Pare că văd încă acea icoană a trecutului: mare zgomot și zbuciumală este prin curți; țiganii, până și bucătarul, se fudulesc în cămăși curate, oamenii în minteni cu mânecile suflecate, cu cordele la pălării fâlfâind în vânt, se păunesc prin ograda măturată; rochiile roșii și tulpanele galbene de la Paști ale țiganilor se zăresc iarăși; totu-i plin de mișcare; toate fețele pline de veselie: jupânesele de la cămară sunt pârjol de amețeală, cucoana țipă! După mult vălmășag a nenumăratelor slugi, amețite de alegrătură, trăsurile cu caii împodobiți trag la scară; în una se suie cuconul și cucoana, în capră un arnăut cu ciubucul încălifat în mână, și cu

pistoale la brâu; în a doua, jupâneasa cu vutcile și dulcețile; în alta sofragiul și țigănașul său nedespărțit, cu tacâmurile; în alta, stolnicul cu vinațele, cafeaua, pâinea și pelinul mai cu seamă, fără care nu este zi-întâi mai! apoi vine bucătarul cu merindele, ș-apoi gloata din casă, slugile, femeile și cuconașii. De se întâmplă vecini, adunarea nu se mai numără; drumul se acoperă de trăsuri și de călăreți; strânsură, cu răcnete, chiote și împușcături, seamănă o nuntă de cele huioase, precum obicinuiau părinții noștri de toate treptele, călărețiii, baloanele cu feciorii boierești la obloane, brașovencele (de care ne-a scutit astăzi Dumnezeu pentru odihna ciolanelor noastre), căruțele și alaiul ajung într-o poiană mare și frumoasă, în mijlocul codrului, unde iarba-i netedă ca un covor, nu departe de un izvor rece în care sticlesc fedeleșele. Mesele se întind: masa boierească, masa jupânesei și a feciorilor, masa oamenilor și masa țiganilor. Sub poalele codrului verde se vede un foc uriaș, împrejurul focului muncesc bucătarii; mieii întregi se întorc în țepe de lemn; pârpălacul umple pădurea de miros. Benchetul începe cu glume late; pelinul curge prin pahare, după pelin, vutca, fala gospodăriilor! vutca ce se taie cu cuțitul! vutca se schimbă cu vișinapul; vinul și lăutarii întartă boierii, paharele se umplu des, fesurile zbor în văzduh. Sunt manele dulci, sunt manele mângâioase, sunt manele dureroase ce rup inimile: bătrânii înclină, tineretul bea în papucii cucoanelor și se sărută cu lăutarii, iar cucoanele, cu ochii înecați în amor, cântă versuri frumoase, de se răsună codrii și se trezesc păunașii. Pe marginile poienii, arnăuții dau din puște și din pistoale, slugile huiesc ca roii rătăciți, surugiii se îmbată. Porneala-i o amestecătură nespusă: de-abia prin mijlocul nopții mai încep iarăși a cânta privighetoarele speriate de huiet și de glasul lăutarilor!...

Am văzut multe zile-întâi de mai de atuncea, în

Iași și la țară, dar nu seamănă ca zi-întâi a mea; în loc de veselie am simțit dor și amărăciune!

III

Dar anii trec... vine vremea ca copilul cel vesel și slobod ca o căpriță să lase câmpul cu flori, poveștile nesfârșite, cuibul și șezătoarele satului și să intre în viața chinurilor prin cartea de învățătură... Nu este românul din acele neamuri fericite, ce au hrana minții la ușa părintească; multe veacuri și-a primblat el cortul de pe șesuri pe dealuri, de pe dealuri pe alte dealuri, căutându-și pământul strămoșesc... acum încă e pribeag pe lumea înțelepciunii, și trebuie în neagra străinătate să-și agonisească putere, pentru a mărturisi și sfinți patria mult iubită, dar mult necăjită, patria asta ce se clatină ca o luntre ușoară în toate părțile, și se întoarce când la apus, când la răsărit, când la miazăzi, când la miazănoapte, ca frunza vârtejită de furtunile toamnei... departe trebuie să câștige inima și pâinea sufletească, ce susține în zilele nedreptăților și înfrumusețează zilele senine... căci pâinea sufletească și inima sunt un rod scump și rar al pământului român, ist bogat de roduri... într-o zi, copilul care îl chemăm cuconaș și se va chema mai târziu neamț, franțuz, și mai în urmă bonjurist, copilul crescut în huzur, în bumbac și în toate dragostele mamei trece într-o caretă... careta se mișcă... se tot mișcă... merge și tot merge peste nouă țări și nouă hotare... icoana tristă a vieții politice a bietelor țări... Dar lumea are sfârșit... careta s-a oprit... unde?... se trezește copilul între fețe ce nu a mai văzut, aude o limbă ce nu o știe!... Inimioara i se sfâșie... multe zile lungi gândul îi zboară acasă... dar casa... călătoria, oamenii și lucrurile nouă se amestec în închipuirea sa, viața lui ia alt curs, trecutul se șterge... și de român îi rămâne numai o scânteie în fundul inimii, o scânteie ascunsă, fugară, înăbușită, neînțeleasă de

bietul copil, acea scânteie ce se preface, într-un ceas, în focul mare și luminos al României!...

Ferice de aceia ce nu au părăsit pragul părintesc, cât de mic, cât de mare... ei nu au simțit durerea de a fi muți, durerea de a vedea cum se șterge întâi plânsul despărțirii, și apoi cătinel-cătinel toate amintrile copilăriei lor... Ei nu au simțit durere și mai mare, cum se duce și limba, de te înădușă cuvântul: "țară", și nu-l poți spune decât pe limbă străină!... Dar dorul, dorul, al doilea suflet ce a dat Dumnezeu românului, pentru a răsplăti cu durere relele ce făptuiește și are a făptui pe pământul românesc, dorul numai nu se șterge!... Văzut-am în străinătate românași uitați de numele lor și de limba legănatului lor, răsărind la auzul unui sunet român, ca calul de soi ce nechează la auzul trâmbiței! Gura e prinsă... dar ochii învie... trupul tremură... și inima se bate cu iuțeală!... auzitu-i-am, neștiitori de gândul lor, șuierând doine, sorbind miroasele ce veneau pe aripile vântului dinspre țări, și uitându-se cu jale, în nopțile steloase, la calea cea cerească pe care strămoșii urmau împăratul cel mare, mare și luminat ca un soare... Fericiți aceia care nu au pierdut din ochi pragul casei!... au crescut în sărutările soarelui, în toată volnicia câmpiilor înflorite, în dezmierdările limbii și în toate bucuriile copilului... Sunt care aruncă pietre asupra celor crescuți de străini și între străini... Va veni și judecata aceea... și se va face parte dreaptă tuturor; și se va ține în seamă celor ce au fost mucenici din pruncie, dacă au purtat departe numele de român... dacă nu au iubit românia ca nealții!... și ochii lor s-au umplut de lacrimi, când au văzut zarea depărtată a țării... și inima lor a plâns, când, după ani și iar ani, au cunoscut în sunetele de pe dealuri doinele jalnice ce șuierau odinioară; și sufletul lor s-a amărât de amărăciunea tuturor... și toți străinii nu le sunt plăcuți.

Bine și frumos este în străinătate, noroade

îmbrăcate și voioase, școale și târguri mândre, podoabe, măriri, steaguri și oaste fudulă, legi și judecători buni, viață și mișcare... dar românii nu s-au rușinat de țara lor și au iubit-o și în sărăcia și în goliciunea ei.

IV

Pe când copiii își din urmă se făceau mari, pe când universitățile Germaniei și școalele franceze trimiteau îndărăt copiii României, pe când școalele, astăzi roditoare, ale Bucureștilor și ale Ieșului stau încă în proiecte în reglementurile organice, o epocă mare și luminoasă se ridicase, o epocă ce trezise omenirea prin huietul tunului: 1830, anul ce se numește în istorie anul slavei. Cu o presimțire mai presus decât conștiința obștească de atuncea, părinții moldoveni și români umplură lumea cea mare de copiii lor, spre a-i adăpa la izvoarele de învățătură, de care cea mai mare parte din ei, dar nu toți, fuseră lipsiți... Ne-am deprins a crede, noi, generațiile de filozofi, de profesori, de învățați și de cărturari din acest timp, că pretutindene moșii și strămoșii noștri au fost neluminați delaolaltă și neștiutori de nimica. Multă știință a fost odată semănată în ogorul românesc... Multă carte, multă știință istorică, politică, financiară se ivesc ici-cole, dar plutind de-abia în risipile aduse de veacul al XVIII--lea; multe și crude răni nevindecate încă astăzi a lăsat acest veac, dar din haosul grecesc, din descălecatul obiceiurilor răsăritului o stea nu s-a putut mistui niciodată pe cer...

Steaua României — Stea lucitoare în inimile părinților noștri, stea ce părea că apune câteodată, dar care i-a îndreptat de-a pururea și fără greș la școalele și legăturile Apusului. De la Costinești, crescuți în Țara Leșească, și până la noi, tot drumurile Apusului sunt bătute de pruncii români. De nu ar fi teamă de învățații noi care ne învață astăzi că părinții noștri nu au fost români și ne îndeamnă a lepăda limba lor ca o limbă străină, pentru ca, nesemănând lor, să fim români, am

îndrăzni a zice că românia, de va pieri vreodată, va pieri de mâna românilor: împotriva străinismului, românia a stat, stă și va sta nestrămutată, ca biserica lui Dumnezeu zidită pe stâncă. România este ca Dunărea cea lată, mare și adâncă, în care se cotropesc apele deosebite din a dreapta și din a stânga; cu cât mai multe pâraie, pe atâta și Dunărea crește; valurile străine s-au cotropit în românie, nici un val nu ne-a putut îneca... de multe ori un val amenințător de pieire ne-a întărit, de multe ori acel val ne-a împins spre o propășire.

Lucise dar pe lume 1830, an prevestit prin cutremurul popoarelor de la Pindul până la Apele italienești; lumea română încă sfâșiată de pierderea Basarabiei, plângând cruntele zile ale anului 1821, netămăduite de risipele războiului din 1828, sta nehotărâtă între instituțiile nouă, ce nu se înțelegeau încă, și viața moale, venită de

o sută ani cu domnii străini; viață prelungită câteva zile de domnia lui Ioan Sturza.

Pe atuncea drumurile erau pline de călători de bunăvroință cu nădejdile deschise, inimile aprinse, ce se întorceau după ani pe la casele părintești, cu limbi, haine, simțiri alte decât limba, haina și simțirile ce le așteptau.

V

Multe neamuri s-au schimbat de caracter, așa englezii râd și joacă astăzi, pe când din contra voioșii franțuji de odinioară se fac serioși... În cetatea Țarigradului tabăra nouă a francilor, din care nu mai este nevoie să-i scoată:

Măcelarul turcilor,
Tăietorul frâncilor'

Englezii își pun turbanuri, fesuri peste coifuri, mătănii la gât și huiesc de trezesc morții, vechii cruciați... Franțujii stau sub arme și sub uniforme, nemișcați și liniștiți ca liniștea turcească. Prin vălul cronicilor am împărțit lesne românia în două trăsături: românia ce se întinde de la descălecăturile din urmă ale țărilor, și românia ce începe cu răsăritul luceafărului moscălesc în Petru cel Mare, și se încheie cu războiul din 1828. Oamenii din epoca dintâi, epoca cea mare, cea făloasă, seamănă a sta pe voinicie numai, călăreți îndrăzneți, jucând cai neînvățați, luați fără de plată din câmpiile tătărești, ungurești și leșești, cuțitul în brâu, sabia, și sabie tăietoare, în mână; gata, tot cu acea mână, a scrie judecată și a respinge când leahul, când turcul, când tătarul, ungurul, când cazacul. Boieria lor era o muncă, cinstele o nevoie, viața o lungă trudă, ce se împărțea între războaie și adunările țării... pe atuncea românii nu aveau madame și cucoane, ci jupânese ocârmuind vitejește casele și avuțiile, cum bărbații lor ocârmuiau vitejește țara:

Cică, mări, că de-atunci,
Când vin cete de haiduci,
Drumul lor nici că greșesc!
Nici că, zău, mai nimeresc
La perdeaua Șangăii,
Sus pe malul Dunării.

Podoabele lor era o rochie de catifea cusută de mâna jupâneselor, odor scump ce trecea de la mame la fete și prefăcut, într-o zi de evlavie, în veșminte ce se pot vedea și astăzi pe la unele biserici, în toată bogăția cusuturii și a izvodului bizantin.

— Umbrele lor sunt nalte, fetele sunt triste, gândind poate la nevrednicia urmașilor; ochii lor, țintiți pe câmpii și pe dealuri, căutând vrun dușman de alungat sau un frate de închinat.

Aceștia sunt uriașii istoriei și însuflătorii poveștilor ce se zice la capra podurilor și în adunările crâciumilor. Epoca a doua este epoca căderii, dar și a slăbiciunii, în care oamenii sunt aproape de a uita că sunt români și se prefac când în moscali, când în venetici, epocă de ștreang, de foamete, de lăcuste, pe aripile cărora Dumnezeu are scrisă pedeapsa noroadelor, dar lăcuste mai puțin pustietoare decât cămărașii, iedecliii, goștenariii, oierii, vădrarii, fumărarii, zapciii, panțirii, ceaușii. În astă epocă înnourată de colbul ce se ridica sub caii Bugeacului, țipetele auzite nu sunt țipetele vitejilor de la Dumbrava Roșie, de la Vadul Turcului, de la Baia, dar urletele tătarilor voioși de pradă și ale ienicerilor beți de sânge... miros de pârjol a satelor și a orașelor iese din anale. Când în risipile acestea se vede câte o faptă strălucită, câte un om mai bărbat, câte un cap mai puțin plecat, inimile împietrite de durere se desfac în plâns. — De-abia în istoria astă de sânge și de lacrimi, de biruri și de rușine se zărește o luminioară.

Culmile societății nu aveau conștiința de întunericul și prăpastia în care arunca neamul "cel ales", cum zice frumos unul din rarii domni vrednici de pe acea vreme . Ați auzit în scripturi despre petrecaniile Babilonului, când moartea și pustierea vecinică sta la porțile cetății: — Așa și părinții noștri prefăcuți în greci îmbăbușeți și înșalvarați petreceau zile dulci și vesele, când

urgia dumnezeiască se apăsa pe români. Patria și românia nu murise în ei, dar ele se treziră, crudă trezire, când Țarigradul nesățios cerea pungi și iar pungi... de nu mai putea ridica gloata ostenită!... Jeluirile boierești se înalță atuncea până la poezia patriotică:

"O, Moldovă! de ar fi domnii tăi care stăpânesc în tine toți înțelepți, încă n-ai pieri așa lesne. Ce domniile neștiitoare (de) rândul tău și lacomi sunt pricină pieirii tale, că nu caută să agonisească și nume bun la țară, ci desfrânați caută numai avere să strângă; care apoi totuși se risipește, și încă și cu primejdia caselor lor; că blestemul săracilor, cum se zice, nu cade pe copaci, cât de târziu." Eteria, visul Fanarului pe malul Dunării, ce moldoveni auzise, jalnica tragodie, despărțenia jacașășăși vecinică a grecilor de români, nu deștepta molătatea viețuirii; românii greciți vroiau să moară în antereie și calpace, precum sibariții, oleacă moșii lor, vroiau să moară în desfătări și pe paturi de trandafiri; în bejenie, ca și înainte, precum și în urmă, taifetul, egoismul și nepăsarea fură statornice; cu taifetul, cheful adunărilor, amoruri nesfârșite, stihuri pestrițe de inimă, chaulieu și anachéreon, lăutari, primblări pe lună, bencheturi... și ceremoniile curții, ceremonii mai amplificate decât ceremoniile curții craiului celui mare al Franței. S-ar putea asemăna acea societate cu o adunătură veselă de oameni din toată lumea, cântând și mâncând pe o corabie frumoasă, ce ar trece pe lângă niște maluri ciumate.

În societatea acesta nu lipsea nici învățătura, uneori nici talentul... dar înțelepciunea era deșartă, inima seacă.

VI

Triste și jalnice ar fi cronicile române, dacă din timp în timp nu s-ar arăta, pentru mângâierea făloasă și susținerea neamului, câte un soare luminos, ce se cheamă Ștefan, Petru, Vlad, Mihai, Basarab, Alexandru, Vasile, câte un om care își răpune capul, câte un scriitor duios, care se pare a plânge când strigă din fundul inimii: "A lăsa iarăși nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, este inimii durere". În puținele aceste linii nu stă numai frumusețea stilului, care străinii la scriitorii lor o prețuiesc ca giuvaierurile scumpe, și pe acei scriitori îi îndumnezeiesc sub nume de Froissart, Montaigne, Rabelais, dar stă un poem întreg, un cântec de lacrimi, vărsate de oameni ce se luptau în dregătorie mare și grea cu risipa neamului și a țării. Melancolia Bibliei stă pe deasupra neamului, țara se sfâșie între liniile plângătoare ale cronicarilor și cântecele dureroase ale poporului, că numai neamurile necăjite au cântece triste ca ale noastre, de rup inima.

Cât de risipos a fost veacul al XVIII--lea, și pentru noi veacul acesta merge până la 1821, încă tot se nasc oameni de acei vrednici, ridicându-se nu se știe de unde pe deasupra ticăloșiei și a vaietelor dușilor în robie, și înfățișează în ei trecutul și viitorul unui neam; luptători neobosiți, ce mor unii de cuțitul călăului, alții de cuțitul dușmanului, alții de otrava scârbei; cu toate rănile, moșia și durerea neamului au avut moșteni, care nu ne-au lăsat să pierim.

Era grecilor începuse cu vărsarea sângelui moldovan; Fanarul boierit avea mâinile pline de avuturile și de sângele născut odată cu numele neamul român, Costinești, Bogdănești, Cuzăști, și alte jertfe ale urii politice și ale jefuirii. Dar acest

sânge, din carnea și plămâile țării nu pierise.

Pe lângă societatea cea veche și egoistă, născută din năpădirile Fanarului și din corciturile sângelui român, acea societate care nu era nici greacă, nici română, dar un cancer îngrășat, trăia în ură, în antipatie, în apăsare și în gândul răzbunării, fiii și coborâtorii vitejilor ce își câștigase boieria cu sângele vărsat pe câmpiile vestite ale României... iată istoria... orice inimă bate, orice cap pică, orice pană scrie durerile și ticăloșiile are nume românesc. În această societate sau treaptă muncită, săracă de mijloace, dar înavuțită de inimi, se moșteni ura străinilor și sămânța dragostei neamului: în ea încolțea legul politic al lui Ștefan, precum în ceilaltă societate se visa îndeplinirea testamentului lui Petru cel rusesc. Pe când sibariții noștri cântau după modul lui Anachréon, poporul cânta voiniciile trecute, voiniciile drumurilor mari și ale codrilor și surghiunul Basarabiei, iar boierimea mică și înlăturată, feciorii de neamuri și hrăniți cu durerea, cu rușinea și risipa strămoșești străluciri, se dădea cu doctrinele filozofice și răspândea satira, duh ce nu s-a mai stins încă, epopee politică din care trei cântece ne sunt foarte cunoscute:

Scrisoarea ce a trimis un boier din Moldova către dl Logofăt G.S. la Cernăuți, Sfatul de la Cristești și jaloba vrâncenilor... adică 1821, 1847, 1855... trei crize ale vieții României.

Când se apropie de nații întâmplările mari ce au a strămuta condiția lor, se arată și oamenii cerșuți pentru a înțelege, a înlesni, a sfinți sau a mărturisi acele întâmplări; dacă nu cumva le prevestesc sau le fac ei înșiși.

Sfârșitul Fanarului, care vruse a ridica oligarhia veneticilor pe risipele țării și înfundarea numelor naționale, se încheie în doi oameni, născuți amândoi din vițele ce le surpau grecii. Unul din ei, Vladimirescu, sau, cum îi zic cântecele de pe Olt, Tudor, își are numele și locul făcut în istorie; al

doilea așteaptă încă recunoștința și răsplătirea: Ionică Tăutu, comis de boierie, inginer de meșteșug, român de suflet, născut la 1798, era fiul lui Gheorghe Tăutu, nepot de fiul vornicului Tăutu bătrânul, și a murit la 1828, la Țarigrad. Ionică Tăutu e românia reînviată, mișcată de toate patimile patriotice și jucând tot același rol prin condei și stăruințe în politică, care îl juca Vladimirescu cu pușca plăieșască. Pamfletist călduros și convins, în corespondențe cu toate partidele și căutat de toate căpeteniile patrioților, judecându-le toate, și iar singur de o partidă... partida țării. Tăutu se poate asemălui numai cu un om în istorie: cu I.P. Courier. Precum I.P. Courier se fălește că este un simplu vier, asemene și Tăutu se mândrește că este numai moldovan; și unul și altul se luptă pentru aceleași principuri, unul în contra emigrației de la Coblenz, ce se aruncase peste Franța cu furia nesățioasă de putere și de averi a fanarioților, celălalt în contra bejeniei, ce râvnea privilegii care nu se pot înțelege măcar astăzi, așa sunt de dezbrăcate de dreptate și de cumpănire. Tot cu acea iuțeală, cu acel duh mușcător, și tot într-o vreme scriu, și pentru întreaga asemănare, dacă cronica este adevărată, amândoi mor de moarte silnică politică, unul prin mrejele unei dragoste veninoase, iar Courier împușcat.

VII

Suntem la Cernăuți... Domnia cvasinațională a lui Ioan Sturza a început. Ambițiile domniei sunt în fierbere, partidele se șoptesc, constituțiile și proiectele plouă, prieteniile politice se desfac, tranzacțiile și trădările se lovesc, se înțeleg și se prefac ziuă pe ziuă, eteriștii și turcii nu mai sunt în țară; dar retrași pe culmea Cernăuțului, ca pe muntele Aventinului, arhondologia cea de frunte, ce se numește însuși proh, nu se întoarce acasă... că nu frica Eteriei, nici a turcilor a adus bejenia... dar glasul străbătător al lui Vladimirescu, ce deșteptase politica nouă a românilor. Nu frica Eteriei mai ținea în pribegie boierimea, dar ambiții înșelate: târguia cu țara prețul întoarcerii: — scutirea întreagă — acea scutire ce se uita însuși la domnii străini în vremile grele. Ca toți oamenii care se cred, cernăuțenii ziceau... ce va face oare țara fără stâlpii săi? Convulsiile intrigilor nu se astâmpără: Ioan Sturza scrie la Cernăuți: Scrisoarea măriei-sale lui vodă către boierii din Bucovina.

"Boierilor, nu mă îndoiesc că n-au ajuns la auzul dv. mișcările unora din boierii de aicea, și cred că pentru dv. au trebuit să fie de deșănțare: însă în bunele plecări ce eu păstrez pentru dv. nu mă pot apăra de a nu vă mai mări încă mirarea, înștiințându-vă că aicea boierii nu v-au cruțat nevinovăția, cu care vă cred îmbrăcați, publicarisind atât aicea, cât și în drumul lor în jos până la hotar, cum că ar fi într-o legată unire cu dv. la pasul ce au pornit. Dacă acest pas are o necuviință, dv. veți judeca, încât va răpune numele ce vi l-au înflorit oamenii și ostenelile dv., și dar eu mă grăbesc a vă face știut această comprometarisire, ca unul ce întotdeauna am fost

și sunt al dv. iubitor: I.S. Vv. D. 1824. fev. 7."

Pentru a da seamă de răvașul acesta și de toată mișcarea sufletească a României, numai viața, corespondența și hârtiile lui Tăutu ne pot sluji; corespondența și documentele politice găsite la el sunt, la cunoștința noastră, singurele documente ale acelei mișcări ce se înfundă în trataturile de la Acherman și Adrianopol, și ne dau ponturile și tălmăcirea Regulamentului Organic: fără Tăutu istoria nu se poate înțelege.

Așadar, pentru a ne tălmăci cartea măriei-sale lui vodă să întrebăm pe Tăutu de cuprinderea sa. Din mormântul lui, Tăutu ne va arăta că această carte a fost o mare ispită, de care să ținem minte, capitol din mijloc al unui roman politic: hârtiile lui Tăutu cuprind tot romanul... și ce roman! Și vom zări în acest roman și unele din chestiile capitale ce ne împing astăzi.

Eteria a jefuit țara, dregătoriile și domniile grecești au dat mâna cu jăcuitorii; prada, focul și dislocația principaturilor s-au făcut; cine are să ridice neamul, cine are să-și aducă aminte de pământul acesta, de independență, de vechi drituri?... că ocârmuire nu-i...

Turcul stă gata a preface umbra țărilor în pașalâcuri și abutorii pământului... stâlpii patrioți ... au fugit, pare că nu au lăsat nimică în urmă. În urma lor însă era mai mult decât pământul gol, era norodul român, apăsat, dar neuitător de trecut, acel norod care se

vede numai când sosește primejdia și greul. Boierimea nu trecuse hotarul, că un țipăt groaznic striga de la o margine la alta: "Au fost vremi să lăsați pentru un minut tot felul de interes particularnic și să vă țintiți gândirea și îngrijirea la interesul obștesc, să lăsați prigonirea și dihonia ce aveți între dv. și cu o unire să lucrați cele de folosul patriei: să lăsați ura ce purtați către toți ceilalți... Dar protivnicia urmării din partea dv. face pre obștie ca să-și ridice glasul său acel

amorțit de atâtea veacuri. — Acest pământ, odinioară ocârmuit de independenții săi voievozi, a avut hotarele sale în întindere, așezământurile sale în datorii, privilegiile sale în urmare, și pravilele sale în îndatoriele unui om către altul. S-au văzut boieri (a cărora scaune, dv. țineți astăzi) râvnind domnești cununi, neînvoindu-se între dânșii și întrecându-se unul cu altul, se îndeseau să o răpească. Dintru aceasta a născut puternica pricină de orice între dânșii: legiuita pricină a apărării domnilor și sfânta datorie a preaputernicei Porți, ca să se puie în lucrare liniștirea: Toate au venit la un pont, și neînvoiala între boieri nu s-a putut ostoi, decât numai cu punerea pe scaun a nației grecești".

Strigarea obștei este doprosul și judecata regimului trecut, în care nimic nu e uitat, de la vechile privilegii până la școale, și în care vedem că, vorbind de dările războiului, se miră norodul de întrebuințarea banilor hotărâți de plată.

"De unde dar curge oprirea vânzării cei de bunăvoie, și în locul ei prețuri hotărâte și păgubitoare? Nevoit a lua aminte el (norodul) n-a trecut încă în uitare că, în vremea războiului trecut, măria-sa monarhul Rusiei a slobozit înaltă poruncă ca să se plătească în bani tot ceea ce se va lua din pământul acesta. Apoi norodul dând tot ceea ce i s-a cerut, poate arăta un număr mare de dări, pentru care nu a luat nici cea mai mică plată; și în vreme ce știe că împărătească hazna a plătit pentru toate acele fără cruțare, rămâne în prepusul său fără ieșire, că plățile acele rânduite pentru folosul obștii au alcătuit în pământul acesta numai câteva folosuri în parte."

Lungul rechizitorium acest al obștii ce ne dă a crede că numele oamenilor se schimbă, dar năravurile foarte cu greu, lungul rechizitorium în care se propune Porții toate îmbunătățirile ce se așteaptă și astăzi, dar înlătura boieria ca sfârșită sau moartă, dădu a gândi boierilor. Era prea lungă strigarea, prea ascuțit țipătul, prea vie durerea, ca

pribegii să nu o audă; afară de pruha, fruntea, cei mulți se întoarseră pe la casele lor; educația politică a obștilor nu se face într-o zi, în capul celor mai mulți era o amestecătură a chestiilor dinlăuntru cu chestiile din afară — faza de reforme în care se părea a intra Moldova cu mișcarea strigării se prefăcea într-o combinație mai bună decât starea de mai înainte negreșit, dar unde elementul dezorganizării se susținea. — Istoria va aprecia rodurile acelei combinații statornicite sub numele de Reglement Organic și folosurile ce a tras fiecare treaptă moldovană; urmărim numai duhul mișcării aicea.

VIII

S-au văzut neamuri pierind deodată pentru un princip sau pentru slobozenie, dar castele și privilegiații se îndoiesc, târguiesc cu chestiile generale și inevitabile și caută a scăpa cevași; așa urmară și boierii cu obștia de la 1821. Sub umbra măgulirii duhului român înviat, prin reacția în contra grecilor, prin oarecare concesii morale cerșute de veac, boierii rămaseră totuși oligarșia de mai înainte, dând în spinarea cârmuirii greutatea și răspunderea stării sociale, o tactică ce s-a înnoit în opozițiile din urmă, și se arată încă și astăzi. Suntem fiii oamenilor de la 1821, știm ce e dar duhul acelor concesii și înțelegem logica horțișă, ce șovăiește între mărturisirea dreaptă a adevărului și a cugetului și sofisme. Așadar, boierii pribegi

începură a cumpăni, a socoti și prinde la inimă; constituții și proiecte plouă, curieri trieră țara, Țarigradul și Petersburgul mai cu seamă, Fanarul e în picioare, mezatul opiniilor și a sufletelor se începe. Toate proiectele seamănă unele cu altele în principiuri, și toate sunt într-o conglăsuire: "a restrânge puterea ocârmuirii, a pune țara sub epitropia boieriei". Fiecare taraf își face o constituție. Avem mai multe constituții sub ochi, otografe. Strigarea zice: "nimică altă nu era cunoscut de pravilă statornicită în toate, decât interesul, mita și părtinirea ce pretutindene nu purta alte roduri decât nerânduieli, jacuri, asupriri și împilare, care pe mulți din drepți supușii preaputernicei Porți au silit a alerga să se facă sudiți străini, pentru ca să poată apăra dreptățile lor. — Acest fel era ocârmuirea, când moldovenii obosiți de jacurile ce în strâmtoarea de mai înainte au fost siliți să mai sprijinească și tulburările grecilor, care au făcut vârf ticăloșiilor lor, pentru

care obștea într-aceea bănuiește numai boierilor celor mari. Căci aceștia erau începătorii țării, aceștia erau stâlpii patriei, la îngrijirea acestora toată obștea era rezemată, când fără veste s-a văzut căzută în prăpastia ce a săpat împerecherea apostaților. Către aceasta, strângerea mai înainte a oamenilor lui Ipsilant sub privirea începătorilor noștri, intrarea între acei oameni a arnăuților ce slujeau pe la boierii cei mari, și, după venirea lui Ipsilant, poruncile date din visterie către dregătoriile țării, spre înlesnirea strângerii oamenilor de oaste, încingerea cu arme a lui Ipsilant, făcută prin mitropolitul țării, și ajutarea de bani, cai și al- tele, făcute de mulți dintre boieri, sunt destule pricini care fac a crede că acei mai puternici dintre boierii cei mari au știut mai înainte de împerecherea grecilor, și acei prin vicleșugul lor au uimit dintru-ntâi pe toți ceilalți." Boierii opuneau că frâul țării nu era în mâna lor. Asta a făcut gâlcevirea de-a pururea în țările noastre: țara în contra boierilor și boierii în contra domnilor. Ștefan cel Mare statornici cu temei în Moldova temeiul aristocratic. El nu simți greul instituției sale, că avea braț greu și mână iute; dar fiul său Bogdan cu anevoie cârmuiește, și al treilea fiu al lui Ștefan, Rareș, plătește cu surgunul său și zbuciumarea zilelor sale gândul de a reduce și mărgini însușirile aristocraticești.

Iată principurile proiecturilor: deși lungi pentru un articol ca al nostru, prescriem mai multe paragrafe, pentru că sunt pline de actualitate, pentru că trecutul trebuie a ne povățui, și pentru că unele dispoziții sunt întreaga noastră istorie:

"Shedion de reformăluirea stăpânirei țărei Moldaviei."

1. Stăpânirea să fie monarhicească, dinpreună însă lucrătoare cu șese și opt familii cele întâi a pământului, ce se numesc în limba grecească: pruh. Această alegere a stăpânirei dinpreună cu un DOMN, tot din neamul moldovenesc, să fie pe

viață.

2. Budjetul domnului.

7. Chiftul căldărilor să fie pentru toți de obștie slobod fără de plată, afară de vama legiuită, care toți de obștie să o plătească, fără deosebire de obraze, și nicicum altfel, subt orice fel de nume de bir pe ceastă made să nu se poată pune. Și la orașe și târguri, velnițe să nu poată fi, ci numai la moșie, și de veci și cu anul se va ține. Iar holercă de peste hotar nicicum să nu fie volnic a se aduce, și această oprire să se facă cu suirea vămii, ca la toată vadra să plătească zece lei.

Articolele 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10 ca și acel al 7, sunt tot dispoziții generale ce se ating de biruri și de reguli polițienești.

11. Ocna și vama să se vânză pe trei ani cu chizășia celor întâi fruntași boieri, și banii toți să intre în soma iaraturilor statului.

12. Poștele să se vânză în mezat, bucăți-bucăți la particularnici cu bună chizășie, fără a da cel mai mic agiutoriu statul cumpărătorilor.

13. Mitropolia, episcopiile și toate celelalte mănăstiri grecești și pământești să fie cu leafă de însuși lăcașurile aceste cu de agiuns, și cheltuielile bisericilor tot aseminea știute și hotărâte, și "prisosul" să fie a statului, și mitropolitul și episcopii să nu aibă voie în diastimă de cincisprezăce ani de a mai hirotonisi preot sau diacon sau dascăli, ca să nu se înmulțească catahrisul de acum.

14. Tagma bisericească, afară de cele duhovnicești, să nu fie volnică a se amesteca, și nicicum Divanuri și giudecăți mirenești la Mitropolie să nu se facă.

16. Boierii să aibă toate a lor privilegii vechi, fără însă a intra întru aceste privilegiile și catahrisurile urmate în urmă.

17. Boieri să se numească cu caftan numai acei făcuți de domnul Calimah, iar ceilalți toți să fie socotiți fără caftanuri, și să nu fie "volnic domnul

cu boierii rânduiți" de a cinsti cu caftan, fără socotința Divanului politicesc și războiesc.

Art. 18, 19 și 20 reglementează oastea mărginită în 3 000 oameni aleși și cu chizășie, darea birului, și spânzurarea tâlharilor de pe drumul mare, de va agiunge furtișagul la un leu. 21. Fără de bir, locuitor să nu se afle nicicum, măcar și străin de va fi, și nu va fi cinstit cu caftan și va fi așezat în acest pământ, și acest bir de 18 lei să se numească birul capului.

Articolele 22, 23 organizează statul civil și hotărâtura moșiilor. 24. Răzăși să nu poată fi în toată țara cu moșie mai gios decât 50 stânjini moșie. Boierii ce sunt cinstiți cu caftane să nu fie supuși la birul capului, și locuitorii să fie datori a le lucra două zile pe săptămână tot gospodariul, "însă în măsuri putincioase de a lucra locuitorii fără asuprire, iar mai mult visteria țării să nu sufere a se urma asuprire".

28. Afară de știutele și ispititele familii și acei cu știință de pracsis de a oblădui, alți netrebnici și de neam prost și fără moșie mai vârtos, sau altă stare să nu poată intra în slujbele orișicare a țării, măcar și un ocolaș . Proiectul acesta în 30 articole corijate de o mână ce nu s-a răcit încă poate sluji ca document istoric a dovedi "strigarea" și a ne da o idee despre greutățile pământului nostru; dar totodată ne dă și măsura a trei ponturi ce a câștigat conștiința obștească de astăzi. Nimeni astăzi nu s-a feri de un bir, chiar și birul capului, ca o dare rușinoasă, căci am învățat acum că rușinea este de a se înlătura de sarcinile publice. Progres, nu s-ar găsi astăzi un singur om ce ar cere două zile din săptămână unui locuitor. Progres, știutele și ispititele familii au ispitit că învățătura e altă unsoare mai prețuită, și fiii acelor familii și neamurilor proaste s-au cufundat și răsbotezat sub numele de român. Progres.

IX

Alt taraf, altă constituție. Proiectul de față e foarte laconic și este cunoscut sub numire de ponturile popilor. Pontul I. Mitropolitul și episcopii să fie de-a pururea numai din pământeni, și mănăstirile grecești sub epitropia arhiereilor și a pământenilor.

II. Mitropolitul și episcopii aseminea sub epitropia pământenilor, și fără știrea epitropilor să nu se poată împrumuta.

IV. Pronomiile și privilegiile de mai înainte să rămâie nestrămutate.

V. Ocârmuirea țării să fie de domn împreună cu gherusie alcătuită de opt boieri din cei dintâi, care se vor schimba la "toți trei ani", și aceștia vor fi din fiecare neam câte unul din cele opt neamuri.

VI. "Neamul boieresc nesupus nici unei dări."

VII. Domnul să nu poată osândi vreun pământean fără cercetarea și hotărârea gherusiei.

IX. Cinurile să nu se deie la proști și mai ales fără hotărârea acelor opt boieri.

X. Grecii să fie siliți a se desface de averile din Moldova.

XI. Numai grecii negustitori să fie primiți.

XII. Cinurile domnului Suțo cu toate să se strice.

XIII. Nici într-un cin a pământului, grec să nu se întrebuințeze.

XIV. Privilegiile scutelnicilor să se întărească.

XIX. "Cărțile mazililor și ale postelnicilor să nu se mai înnoiască."

XXI. Asedosie pe trei ani.

XXIII. Holerca să fie oprită a mai veni de peste hotar, și velnițele să fie slobode și fără plată, însă numai la pământeni.

XXV. Boierii să aibă slobodă voie a trimite

arzuri la Poartă la vreo "nemulțămire" despre domn, sau și din ei a trimite, însă numai pentru "obștești interesuri".

În proiectele aceste este o curioasă amestecare de idei economice bune de monopol și, peste tot, gândul de a înghiți obștea în boierii pruhiști, și a cârmui pe deasupra domnului o oligarșie venețiană.

Mai găsim încă un al treilea proiect, care se deosebește de cele două, deși întemeiază constituția sa pe boierie privilegiată. Art. II. "Domnia să meargă în moștenire la fiul cel mai mare, ori, lipsând el, apoi la neamul cel mai aproape de același sânge". Dar proiectul acesta, iarăși ca celalalt, restrânge ocârmuirea. Este curios că oligarșiile se apropie de anarhia dlui Proudhon.

Al patrulea proiect e proiectul lui I. Tăutul; și preambulul deschide îndată orizontul național: cererile cele mai însemnătoare ce se fac din partea "obștiei Moldaviei", "în întocmire cu cele cuprinse prin obștească jalobă, trimise către pre înaltul Devlet, și în temeiul sfântului înalt împărătesc ferman, ce s-a slobozit, ca să fie obștește sfințite aceste cereri, spre a sluji pământeștilor ocârmuiri, până ce se va înființa "Pravila țărei", într-o desăvârșită alcătuire".

Pontul 1: "Norodul Moldovei, ca un norod ce din învechime și până astăzi a avut și are sfințit privilegiul slobozeniei și acela de a se oblădui cu ocârmuitorii săi etc."

Pontul 18: Înaintea pravilei să fie socotiți toți deopotrivă, și fără deosebire, având a fi și pravila una și tot aceeași pentru toți, sau pentru de a ocroti sau pentru de a pedepsi. În pravilă nu poate să se hotărască decât aceea ce este drept și folositor, și nu poate să se oprească decât ceea ce este nedrept și de stricăciune.

Pontul 19: Norodul, spre a i se ocârmui trebile sale cele dinlăuntru în chipul cuviincios, ca să se poată folosi cu dreptățile,vechile sale privilegii,

cere ca să i se întărească și legiuirea aceea a sfatului obștesc, ce a avut pământul acesta iarăși din învechime, legiuire după care "puterea ocârmuirei și a împlinirei să fie în singura mână a domnului, iar puterea hotărârei să fie pururea în mâna domnului împreună și a sfatului obștesc".

Pontul 46: Toate fețele ce alcătuiesc sfatul obștesc, afară de șasesprezece vechili a ținuturilor, toate fețele alcătuitoare Divanului și celelalte să se aleagă toți aceștia după socotința domnului cu a sfatului obștesc, urmându-se alegerea numai după "meritul bunelor fapte și după puterea și vrednicia fiecăruia, pentru slujba ce este să i se încredințeze etc., etc.".

Și (în) proiectul acesta, din care se vede că Tăutul era versat în scrierile politice ale vremii, unde întâia dată în Moldova s-a așternut principul împărțirii puterii, multe defeniții de drit se găsesc; dar este de mirare că proiectul tace cu totul în privința sătenilor. Ori dă a înțelege că dreptățile politice și civile erau a se întinde preste tot, fără prejudețul legăturilor și contracturile ce leagă proprietatea de locuitori, și locuitorul de proprietate? Se poate crede și aceasta,

fiindcă loc deosebit în constituția sa nu este dat boierimii ca unei caste, dar alegerea poate chema cu încrederea domnului tot pământeanul vrednic la slujbe; sau că Tăutul mai aștepta vreme, spre a-și spune toate ideile sale de reformă.

Proiecte și constituție nu erau de ajuns boierimii ce își venise în fire din spaima strigării. Domnia se așezase, dar, din nenorocire, Moldova poate da o domnie numai, și postulanți se găseau din toate părțile; cu constituțiile și cu făgăduințe de credință și altele o sută de postulanți stăruiau, și boierii din Cernăuți, ca și ceilalți, ba încă și mai mult, ca unii ce aveau ramificație cu Ipsilant, Cantacuzineștii și eteriștii și sprijin mare în Fanar; până și sângele măriei sale lui vodă își făcea partizi și râvnea biata domnie a lui I. Sturza.

Huietele de domnie și intrigile ce nășteau din toate părțile făcură pe I.S.Vv. a scrie scrisoarea din 7 fev. 1824. La 22 fev. plecatele slugi ale măriei sale în număr de șasesprezece iscălituri răspund:

"Pre înălțate doamne! Nu poate fi alta mai străină și deșanțată priveliște astăzi, decât aceasta numai, că fiii cei adevărați a patriei noastre, bătrânii boieri și moștenitorii familiilor celor din învechime "pre credincioase și supuse pre putrernicului, îndurătorului și hrănitorului nostru Devlet, și mai ales cunoscuții întru vechime jertfirilor ale prețuitelor slujbe către pre puternica împărăție, prin carele chelariul său veacuri întregi s-au păzit neclintit din stejarul drept și neprihănitei supunere. Aceia astăzi în tot chipul prigoniți, apoi unii înstânjeniți de a se apropia încă de maica lor, patria noastră, ba încă nevoiți cu jale și lăcrămare a păzi o crudă tăcere, o aspră neamestecare și o desăvârșită neîmpărtășire cu toată suflarea "sâmbatrioticească" dinlăuntru pentru ca să ne depărtăm și de clevetirile cele formalnice, pornite din patrie, și din întunericul scopurilor propovăduite în lume, că adică cei dinlăuntru patrioți, nu cei dinafară, ar fi având însoțire nepriincioasă. Această oprire a comunicației păzită de noi, cei înstrăinați întru sfințenia cugetărilor, iată ne dă tot creditul și la înălțimea ta, și la toată lumea acum, că nu am putut avea împărtășirea unei științe formalnice mai de înainte, pentru cuvintele călătoriei către pragul îndurării Devletului, a unor boieri deputați. Nici dacă în particularnic sau prin știința a mai multor sâmpatrioți merg să puie lacrămile patriei la picioarele pragului milostivirii, acum și din luminata carte a înălțimei tale, doamne, însemnată din 7 fev., care ne-am învrednicit a o primi după o îndelungată încontenire, întru aceiași vedem a ne însemna aceasta, cum că sunetul vorbelor în călătoria lor le poate aduce compromețație, propovăduind ei unire cu noi. Se dezleagă această

întrebare, că, dacă a lipsit comunicația, n-a putut fi hotărârea mai de nainte și a unirii; iar dacă este obștesc bine, apoi ei în noi și noi în ei, precum urmează a se crede că ești și înălțimea ta, și iată pentru că am primit luminată cartea voastră, tăind nodul tăcerii cu patrioticesc cuget răspundem cu plecăciune că suntem neuniți cu toată suflarea a acelora carele se plac în nenorocirile și obida patriei și a sâmbatrioților și suntem uniți în duhul nostru cu acei care pentru binele patriei arată jertfire; însă lucrare, îndemânare, corespondenție nu am avut; de am fi fost și noi în patrie, iarăși nimică alta nu am fi putut face la o pierzare mărturisită în lume a țării noastre, decât a năzui și noi la limanul mântuirii milostivirii pre înălțatului Devlet, stăpânitorul nostru. Așadar, și pentru acești deputați, dacă merg pentru binele patriei, datoria urmează a fi și înălțimea ta într-o sufletească unire".

Răspunsul ista foarte lung nu s-a putut reproduce tot, plin de fraze îndoite, unde cimilitura joacă, adevărul pică în mâna lui Tăutul.

"Măria sa vodă, carele are un suflett bun, — strigă Tăutul în scrisoarea ce a trimis un boier din Moldova către d-lui log. G.S. la Cernăuți, — poate să fi crezând, dar eu, carele știu, vă mărturisesc că împotriva științei mele nu pot crede, și mă rog mă iertați, scriitorul dv., spornic în florile fandasiei, încât și pragului, de putea, îi

da picioare, măcar că ar fi bine cătră celelalte praguri să-și cruțe dărnicia, ca să nu le fugă ușile, scriitorul dv. a știut să presoare și să poftească în toate frazurile scrisorii lacrimile pătimirii, de obijduiții sâmbatrioți, obida patriei, pierzarea ei, ticăloșia, nenorocirele și alte asemine".

"Scrisoarea unui boier moldovan" e un pamflet în 32 pagini manuscrise, în care Tăutul se ridică uneori la o înălțime de idei nespusă, cu un foc, cu o ură necruțătoare și crudă, care face din acest pamflet nu numai un monument istoric, dar și un

document literar. Cernăuțenii, ca și boierii veniți pe acasă, iscălise jaloba și cererile obștii. Domnia lui I. Sturza era rezultatul a tuturor, dar slaba idee a naționalității reînviată, și Tăutul nu ierta fățărnicia și ambiția tulburătoare a domniilor, care amenința iarăși acest principiu câștigat cu atâtea dureri. Scrisoarea ia la răspicat răspunsul boierilor din cuvânt în cuvânt sub închipuirea unui boier ce ar fi fost din taraful cernăuțenilor...

Table of Contents

Amintiri
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX

Table of Contents

Amintiri	1
I	2
II	7
III	11
IV	14
V	16
VI	19
VII	22
VIII	26
IX	31